

VEKÂLET

Vekâletin kurulmasına engel teşkil etmeyen bir durumun onun devamını da engellememesi gerekir.

f) İfa İmkânsızlığı. Baştaki imkânsızlık vekâletin kuruluşuna, sonraki imkânsızlık devamına engeldir. Vekâlet konusu işlemin yapılabilmesi bu işlemin konusunun mümkün olmasına bağlıdır. İfa imkânsızlığı çeşitli şekillerde meydana gelebilir. Vekâlet verilen işlemin konusu telef olursa, meselâ satması için vekile verilen mal zayı olursa vekâlet infisah eder. İsmi değişecek derecede bir varlığın değişime uğraması da bu hükme tâbidir. Vekâlet verilen işlemin müvekkilin kendisi tarafından yapılması da böyledir. Zira başkasına yetki vermekle müvekkil yetkiden yoksun kalmaz. Meselâ müvekkil satması için vekile verdiği malı bizzat sattığında, hibe ettiğinde veya bu malın başkasına ait olduğu anlaşıldığında vekâlet son bulur. Müvekkil tarafından satılan malın ayıptan ötürü mahkeme kararıyla iade edilmesi halinde vekilin yetkisinin avdeti tartışılmıştır. Vekilin eski yetkisini yeniden elde edeceği görüşünü savunan İmam Muhammed'e karşılık Ebû Yûsuf, müvekkilin bizzat işlem yapmasının aynı zamanda vekilin azli anlamına geleceğini söyler. Azledilen kimsenin tekrar vekil olabilmesi vekâletin yenilenmesine bağlıdır. Müvekkilin hibe niteliğinde bir işlemi yapması durumunda İmam Muhammed, Ebû Yûsuf'un görüşüne katılmaktadır. Şâfiîler de müvekkilin tasarruf konusu şeyin mülkiyetini yitirmesiyle sona eren bir vekâletin aynı şeyin tekrar mülkiyetine geçmesiyle avdet etmeyeceği görüşündedir. Alım, nikâh, hul', talâk vb. işlemlere ilişkin vekâlette de aynı durum söz konusudur. Vekil verilen emri yerine getirince o emrin gereğini yapmış olur; artık âmirin verdiği emrin hükmü kalmaz. Ancak vekilin yaptığı satış hâkim kararıyla feshedilirse vekil ikinci bir satışa yetkilidir. Çünkü hâkim kararıyla feshedilen bir akid yapılmamış hükmündedir, dolayısıyla vekilin fesihden sonra yaptığı satış ilk satış sayılır. Fakat satış hâkim kararıyla feshedilmemişse o satış işlemiyle vekâlet ifa edilmiş sayılacağından vekilin ikinci bir satış yapabilmesi için yeni bir vekâlet alması gerekir. Müvekkilin tasarrufta bulunmasıyla vekâlet sona erse bile vekilin vekâletin ifasından dolayı karşılaştığı zararı müvekkil karşılamakla yükümlüdür. Meselâ satış vekâleti veren müvekkil, satılmasını istediği malı bizzat kendisi sattıktan sonra bundan haberi olmayan vekil aynı malı bir başkası-

na satıp bedelini kabzetse ve müşteriye teslimden önce bu mal ve kabzettiği bedel onun elinde helâk olsa verdiği bedeli almak üzere müşteri vekile, vekil de müvekkile rücû eder.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "vkl" md.; Wessinck, *el-Mu'cem*, "vkl" md.; *Müsned*, I, 204, 238, 245, 270, 314, 328; II, 50, 242, 286, 417, 450; III, 2, 466; IV, 45, 376; V, 89, 102, 103; VI, 427; Buhârî, "Şulh", 5, "Şürût", 9, "Ahkâm", 39, "Âhâd", 1; Müslim, "İmân", 164, "Hudûd", 18, 19, 22, 23, 25, 28; İbn Mâce, "Sadakât", 7, "Ticârât", 36, "Hudûd", 7, 10; Ebû Dâvûd, "Büyü", 50, "Hudûd", 25; Tirmizî, "Büyü", 34, 72, "Hudûd", 4, 5, 8; Nesâî, "Cenâ'iz", 63, "Nikâh", 66, "Kuđât", 22; Justinianus, *Institutiones* (trc. Ziya Umur), İstanbul 1968, s. 275; Sahnûn, *el-Müdeveve*, VIII, 243, 253; İbn Hazm, *el-Muĥallâ*, VIII, 245-246; İbn Abdülber en-Nemerî, *el-Kâfi fi fıkhi ehli'l-Medineti'l-Mâlikî* (nşr. M. M. Uhayd el-Moriftânî), Riyad 1400/1980, II, 787-788; Şirâzî, *el-Mühezzeb*, I, 356-358, 363-364; Serahsî, *Mebisûl*, XIX, 2, 7, 32, 33, 41-43, 68, 125, 137, 159; İbn Rüşd el-Ced, *el-Muĥaddimâtü'l-mümeĥhidât* (nşr. Saïd Ahmed A'râb), Beyrut 1408/1988, III, 58-59; Alâeddin es-Semerkindî, *Tuĥfetü'l-fuĥahâ*, Beyrut 1405/1984, III, 227; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *Aĥkâmü'l-Kur'ân* (nşr. Ali M. el-Bicâvî), Kahire 1394/1974, III, 1228; Kâsânî, *Bedâ'î'*, VI, 20-27, 32-33, 37-39, 259; VII, 169; Burhâneddin el-Merginânî, *el-Hidâye*, Kahire 1326, III, 117, 119; İbn Rüşd el-Hafîd, *Bidâyetü'l-müctehid*, İstanbul 1985, II, 143; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muĥni* (nşr. M. Sâlim Muhaysin - Şa'bân M. İsmâil), Kahire, ts. (Mektebetü'l-Cumhûriyyeti'l-Arabîyye), III, 595; IV, 505, 516; V, 87-105, 123-132, 141-142; İzzeddin İbn Abdüsselâm, *Kavâ'idü'l-aĥkâm*, Kahire 1353/1934, II, 121, 143; Şehâbeddin el-Karâfî, *el-Furûĥ*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), II, 204-206; III, 136-137; Bâbertî, *el-İnâye* (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-ĥadîr* [Bulak] içinde), VI, 100; Burhâneddin İbn Ferhûn, *Tebşiratü'l-ĥüĥkâm*, Kahire 1301, I, 124; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-ĥadîr* (Bulak), VI, 101; Süyûtî, *el-Eşbâĥ ve'n-nezâ'ir* (nşr. Muhammed el-Mu'tasım-Billâh el-Baĥdâdî), Beyrut 1407/1987, s. 483; İbn Hacer el-Heytemî, *Fethu'l-cevâd bi-şerĥi'l-İrşâd*, Kahire 1391/1971, I, 507; a.mlf., *Tuĥfetü'l-muĥtâc*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü'l-fikr), V, 294; Şirbînî, *Muĥni'l-muĥtâc*, II, 166, 168, 217-223, 229, 232; Kadızâde, *Netâ'icü'l-efĥâr* (İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-ĥadîr* [Bulak] içinde), VI, 3, 15-17, 37-38, 87-88, 103, 125; Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü'l-muĥtâc*, Kahire 1357/1938, IV, 14, 41; V, 14, 24, 27-28, 50-57; VII, 15; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kunâf*, III, 461; *el-Fetâva'l-Hindiyye*, III, 560 vd.; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerĥu Muĥtaşarı Ĥalil*, Bulak 1318, IV, 202, 284-286, 298, 302; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *Ĥâşîye 'ale-Şerĥi'l-kebir*, Kahire 1328, III, 378, 380, 392; Şevkânî, *Neylü'l-evĥâr*, Kahire 1357, V, 268; İbn Âbidînâde, *Kurretü 'uyûni'l-aĥyâr* (İbn Âbidîn, *Reddü'l-muĥtâr* [Kahire] içinde), VII, 265, 382-383; Ali Haydar, *Dürrü'l-ĥüĥkâm*, İstanbul 1330, III, 803, 830; Subhî Mahmesânî, *en-Nazariyyetü'l-'âmme li'l-mücebât ve'l-'ukûd*, Beyrut 1948, I, 54; Mustafa Ahmed Zerkâ, *el-Fikhü'l-İslâmî fi şevbihi'l-cedîd*, Dimaşk 1967-68, I, 450-451, 512, 552-553, 580; II, 817; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İstanbul 1982, II,

335-365; Hukvet Yavuz, *Türk-İsviçre ve Fransız Medeni Hukuklarında Dolaylı Temsil*, İstanbul 1983; Tâlib Kâid Mukbil, *el-Vekâle fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, Riyad 1983; Bilmen, *Kamus*², VI, 311-368; M. Nebîl Sa'd eş-Şazeli, *el-Vekâle fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, Kahire 1990; Bîlal Aybakan, *İslâm Hukukunda Vekâlet Sözleşmesi* (yüksek lisans tezi, 1990), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Hasan Tanrıverdi, *İslâm Hukukunda ve Modern Hukukta Vekâlet Akdi* (doktora tezi, 1998), Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; İsmâil Abdünnabi Şâhin, *Mes'ûliyyetü'l-vekil fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, Küveyt 1999; M. Necdat M., *el-Vekâle fi'l-fıkhi'l-İslâmî ve taḥbiĥâtüha'l-iktisâdiyyetü'l-mu'âşıra*, Dimaşk 1427/2007; Murtaza Köse, "İslâm Hukukunda Temsil Kavramı ve Vekâlet-Temsil İlişkisi", *EKEV Akademi Dergisi*, XII/34, Ankara 2008, s. 223-248; Otto Spies, "Vekâlet", *İA*, XIII, 269-271; Mawil J. Izzi Dien, "Wakâla", *EL*² (İng.), XI, 57-58; "Vekâle", *Mu.F*, XLV, 5-115.

BİLAL AYBAKAN

VEKÂYİ'NÂME

(وقایعنامه)

Osmanlı tarihçiliğinde olayları kronolojik sırayla ele alan ayrıntılı tarihlerin genel adı
(bk. TARİH [Osmanlı]; VAK'ANÜVİS).

VEKÂYIU'FUZALÂ

(وقایع الفضل)

Nev'izâde Atâi'nin *Hadâiku'l-hakâik* adlı biyografi kitabına Şeyhî Mehmed Efendi'nin (ö. 1144/1731) yazdığı zeyil
(bk. ŞEYHÎ MEHMED EFENDİ).

VEKÎ'

(وكيع)

Ebû Bekir Muhammed b. Halef b. Hayyân Vekî' ed-Dabbî (ö. 306/918)

Aĥbârü'l-ĥudât adlı eseriyle tanınan tarihçi, âlim ve kadı.

Doğum tarihi bilinmemekle beraber 253-254 (867-868) yıllarında Bağdat'ta hadis tahsil ettiğini belirtmesinden hareketle (*Aĥbârü'l-ĥudât*, III, 197-198) 240 (854) yılından önce Bağdat'ta doğduğu tahmin edilebilir. Babasından ve Zübeyr b. Bekkâr, Ebû Huzâfe es-Sehmî, Ebû İshak el-Harbî, Hâris b. Ebû Üsâme et-Temîmî, Ebû İshak İbrâhim b. İshak ez-Zührî el-Küfî, Muhammed b. Velîd el-Biḥrî, Hasan b. Arafе, Hasan b. Muhammed ez-Za'ferânî, Muhammed b. Abdurrahman es-Sayrafi gi-

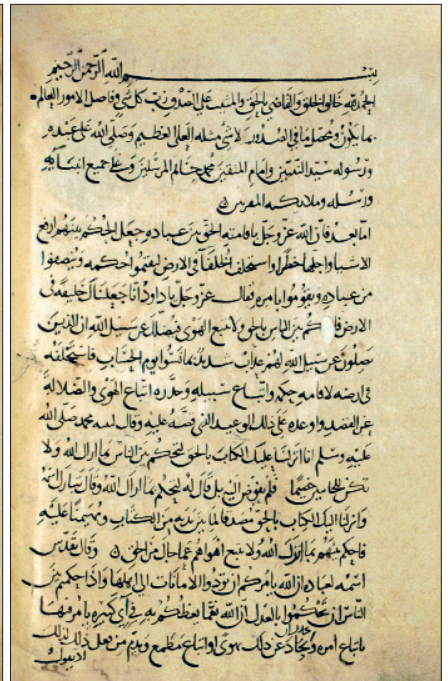
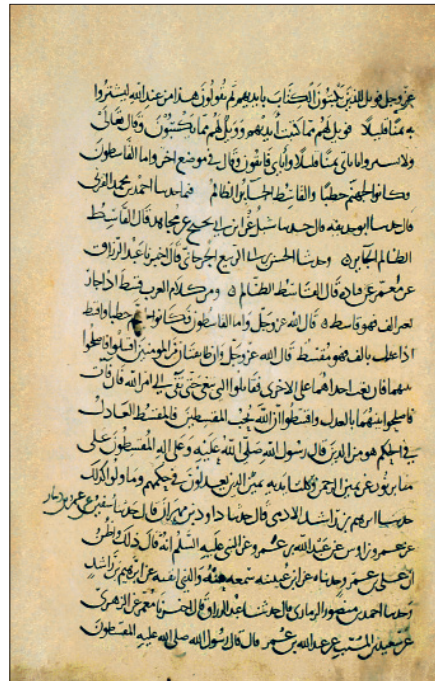
bi pek çok hadisî ve tarihîden rivayette bulundu. Kendisinden Ebû Ali İbnü's-Savvâf, Ebû Tâlib Muhammed b. Ahmed b. İshak b. Bühlül, İbnü'l-Ciâbî, Ali b. Muhammed b. Lü'lü', Mûsâ b. Ca'fer b. Arafes-Simsâr, Ebû Ca'fer İbnü'l-Müteyyem gibi kişiler hadis rivayet etti. Kıraat alanında Muhammed b. Yahyâ el-Kisâî'den tahsil gördü, kendisinden de Ebû Tâhir Abdülvâhid b. Ömer el-Bağdâdî el-Mukrî kıraat öğrendi. Bağdat'ın çeşitli bölgelerinde vakıf idareciliği, kâtiplik ve nâiblik görevleri yaptı. Ardından Ahvaz'a kadı tayin edildi. Daha önce Ahvaz kadılığı iki kadı arasında paylaştırılmışken bu defa birleştirilerek tamamı onun yetkisine verildi. Siyasî istikrarsızlığın hüküm sürdüğü bir dönemde yaşayan Vekî', 296'da (908) Abbâsî Halifesi Muktedir-Billâh'ı hal' edip İbnü'l-Mu'tezz'e biat edenler arasında yer aldı; ertesi gün Muktedir-Billâh'ın kontrolü yeniden ele geçirmesi üzerine muhalifler yakalanmakla birlikte Vekî' bu sırada vezirliğe getirilen İbnü'l-Furât sayesinde idamdan kurtuldu. Bağdat'ın doğu yakasında Derbüümihakîm denilen mahallede oturdu ve 24 Rebülevvel 306 (4 Eylül 918) tarihinde vefat etti. Kur'an ilimleri, hadis, fıkıh, nahiv, tarih ve coğrafya gibi alanlarda yetişmiş bir âlim olan Vekî', İbnü'n-Nedîm'in de belirttiği üzere edebiyatın bütün alanlarında uzman çok yönlü bir âlimdir (*el-Fihrist*, s. 127). Hadisçilerin rivayette gevşek davrandığını söyledikleri Vekî' hakkında çekimser kalmasına rağmen Zehebî onun sadûk bir râvi olduğunu belirtmiş, İbn Hacer el-Askalânî de Dârekutnî ve Hatîb el-Bağdâdî'nin kendisi hakkındaki övücü sözlerini kaydederek Zehebî'ye destek vermiş, Cezerî de onu sika ve büyük bir âlim diye nitelemiştir. *Kitâbü'l-Münşif* adlı eserin müellifi şair ve şiir eleştirmeni Ebû Muhammed İbn Vekî' et-Tinnîsi, Vekî'in oğlunun torunudur.

Eserleri. 1. *Ahbârü'l-kuğât*. Hicrî III. yüzyılın sonuna kadar muhtelif bölgelerde görev yapmış kadıların biyografisini içeren eser İslâm muhakeme hukukunun ilk üç yüzyıllık gelişimi, yürürlük ve uygulama yönüyle İslâm hukuku ve adli teşkilât konularında önemli bilgiler içermesi, kadıların dair günümüze ulaştığı bilinen en eski kaynak olması bakımından ayrı bir değere sahiptir. Eser kadıların görev yaptıkları şehirlere göre bölümlere ayrılmış ve kadılar, Hz. Peygamber döneminden başlayarak müellifin yaşadığı zamana kadar kronolojik sırayla tanıtılmıştır. Müellifin Harremeyn, Irak, Suriye ve Mısır'daki önemli

yerlerde görev yapan kadılar yanında Medâin, Horasan, Merv, Filistin, İfrîkiye, Haran, Musul, Endülüs gibi merkezlerde bu görevi yerine getirenlerden sınırlı sayıda şahsiyetin kimliğine ve hayat hikâyesine ulaşabildiği görülmektedir. Eserde Mâverâünnehir ve İran ile Horasan'ın büyük bölümü, Mısır dışında Kuzey Afrika, Yemen ve Körfez bölgelerinde kadılık yapanlara yer verilmemesinden müellifin Abbâsî Devleti'nin doğrudan hâkimiyet alanına giren bölgelerin kadılarını ele aldığı, özerklik ya da tam bağımsızlık kazanmış bölgelerin kadılarını ise kitabına almadığı anlaşılmaktadır. Bunun sebebi siyasî olabileceği gibi malzeme eksikliğinden de kaynaklanabilir. Nitekim İyâs b. Muâviye, Kâdî Şüreyh (II, 189-389), Abdullah b. Şübrüme (III, 36-129), Ubeydullah b. Hasan el-Anberî (II, 88-123), Şerîk b. Abdullah en-Nehâî (III, 149-175) gibi kadıların ichtihad ve kararlarına diğerlerine nisbetle geniş yer ayrılmış, bazı yerlerde ise kadıların sadece isimleri belirtilmekle yetinilmiştir. Vekî' kadıların göreve geliş tarihini esas alarak eserini yazmakla birlikte Mekke kadıların bölümünde olduğu gibi tarihlere ulaşamadığı durumlarda elde edebildiği dağınık bilgileri bir arada zikretmiştir. Birden çok bölgede kadılık yapanlar ilk bölgedeki görev yerle-

rine göre kaydedilmiş, daha sonraki bölgelerde ise buraya atıf yapılmıştır. Eserde kadıların idareciler arasındaki yazışmalarla ilgili bazı belgeler de vardır (meselâ bk. I, 70-77, 130, 142, 283-286; II, 91, 93, 97-107, 383-385; III, 287). İbn Sa'd'ın *eḫ-Ṭabaḳâtü'l-kübrâ* ve İbnü'l-Kelbî'nin *Kitâbü Müzeyne* adlı eserleri gibi kaynaklara da başvuran Vekî' hadislerin tamamını, tarihî rivayetlerin ise çoğunu senedleriyle birlikte yazmış, zaman zaman hadisleri tenkidte zâmi tutup aralarında terçihle bulunmuştur (I, 8, 10, 13, 48-49, 95; III, 38, 197-198). Dört cüz olarak kaleme alınan eser Abdülazîz Mustafa el-Merâgî'nin tahkikiyle ve indeksler eklenmek suretiyle üç cilt halinde neşredilmiş (Kahire 1366-1369), daha sonra Beyrut ve Riyad'da ofset baskıları yapılmıştır. Kitabın yayımında esas alınan nüsha Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Turhan Vâlide Sultan, nr. 223). Kimliği meçhul bir kişi tarafından daha sonraki bir dönemde esere eklendiği anlaşılan kadılar listesi de bu yazmada yer almaktadır (III, 322-326). Bazı kaynaklarda eserin *Ğurerü'l-aḫbâr fi aḫbârî'l-kuğât ve târihihim ve aḫkâmihim* adıyla zikredilmesi (*Hediyetü'l-ârifin*, II, 25; Masud, s. 118), muhtemelen Vekî'in bu eseriyle *el-Ğurer mine'l-aḫ-*

Vekî'in *Ahbârü'l-kuğât* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Turhan Vâlide Sultan, nr. 223)

VEKÎ'

bâr'ının tek eser zannedilmiş olmasından kaynaklanmıştır. İbnü'n-Nedîm'in *Ah̄bârü'l-kuḍât ve târihihim ve aḥkâmihim* ve *Kitâbü'l-Ġurer* (mine'l-aḥbâr) adlarıyla iki eser zikretmesi, İbn Hacer el-Askalânî'nin *el-İṣābe fi temyîzi's-ṣaḥâbe* (I, 225; III, 553), *Fethu'l-bârî* (IX, 171; XIII, 49) ve *Lisânü'l-Mizân* (I, 426) gibi eserlerinde, Süyûtî'nin *el-Câmi'u's-ṣaḡîr*'inde (I, 45; III, 382) Vekî'in *el-Ġurer mine'l-aḥbâr*'ından nakledilen hadislerin *Ah̄bârü'l-kuḍât*'ta bulunmaması bu ikisinin aynı eser olmadığını göstermektedir (ayrıca bk. **AHBÂRÜ'L-KUDÂT**). **2. Kitâbü 'Ade-di âyi'l-Kur'an ve'l-iḥtilâf fihi**. Kendisinden Kur'an âyetlerinin sayısı hakkında bir eser yazması istenen Ebû Bekir İbn Mücâhid'in Vekî'in bu konudaki eserinin yeterli olduğunu söylemesi (Hatîb, V, 236) günümüze ulaşmayan bu esere ilim çevrelerinde verilen değeri göstermektedir. **3. Kitâbü'l-Ṭarîḫ** (en-Nevâhi). Şehirlerin tarihi ve ulaşım yollarından bahseden tamamlanmamış bir eserdir. Sezgin, Hatîb el-Bağdâdî'nin *Târîhu Bağdâd*'ında Vekî'den yapılan iktibasların (I, 70-125) muhtemelen bu esere ait olduğunu belirtmektedir (GAS, XV/2, s. 361). **4. Kitâbü's-Şerîf**. İbn Kuteybe'nin *el-Ma'ârifî* türünde bir eser olup öğrencisi Mes'ûdî bunu *Mürûcü'z-zehab*'in kaynakları arasında saymaktadır. Vekî'in kaynaklarda ayrıca *Nevâdirü'l-aḥbâr* (İbn Hacer, *el-İṣābe*, V, 704; Sezgin, *el-Ġurer mine'l-aḥbâr*'la aynı eser olarak kaydedilmiştir; bk. GAS, I, 376), *el-Envâc*, *el-Müsâfir*, *el-Mekâyîl ve'l-mevâzin*, *et-Taşarruf* (eş-Şarf) ve'n-naḫd ve's-sikke, *el-Baḥs*, *er-Remy* ve'n-nidâl adlı kitapları zikredilmektedir. Hatîb el-Bağdâdî biyografisinde şiir de yazmış olan Vekî'e ait iki beyit nakletmektedir. Vekî'in bilgi birikimi, aynı zamanda Ebü'l-Ferec el-İsfahânî'nin *Kitâbü'l-Eġānî*'sinde olduğu gibi öğrencilerinin eserlerinde kendisinden duydukları pek çok rivayete yer vermeleri suretiyle de günümüze intikal etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Vekî, *Ah̄bârü'l-kuḍât*, I, 8, 10, 13, 48-49, 70-77, 95, 130, 142, 261, 283-286, 312-374; II, 88-123, 189-389; III, 36-129, 149-175, 197-198, 287, 322-326; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 127; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, I, 7, 15, 72, 81, 83, 85-89; V, 236-237; VI, 25, 30; VIII, 330; XI, 64-65; Muhammed b. Abdülmelik el-Hemedânî, *Tekmiletü Târîhi'l-Taberî* (Taberî, *Târîh* [Ebü'l-Fazl], XI içinde), s. 193; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), IV, 11; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam* (Atâ), XIII, 186-187; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VIII, 17, 115; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 104, 107; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIV, 237; İbnü'l-Cezerî, *Ġāyetü'n-Nihâ-*

ye, II, 137; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, I, 426; V, 156-157; a.m.f., *el-İṣābe*, I, 225; III, 553; V, 704; a.m.f., *Fethu'l-bârî* (Hatîb), IX, 171; XIII, 49; Süyûtî, *el-Câmi'u's-ṣaḡîr* (Münâvî, *Feyzü'l-kadîr* içinde), I, 45; III, 382; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 25; Sezgin, GAS, I, 376; VII, 351; XV/2, s. 360-361; Muhammed b. Sâmil es-Sülemî, *Menhecü kitâbeti'l-târîhi'l-İslâmî*, Riyad 1406/1986, s. 379-383; M. Khalid Masud, "A Study of Waki's (d. 306/917) Akhbâr al-Quḍât", *The Law Applied: Contextualizing the Islamic Shari'a: A Volume in Honor of Frank E. Vogel* (ed. P. Bearman v.dğr.), London 2008, s. 116-127; A. K. Reinhart, "Waki", *EP* (İng.), XI, 101.

ŞÜKRÜ ÖZEN

VEKÎ' b. CERRÂH

(وكيع بن الجراح)

Ebû Süfyân Vekî' b. el-Cerrâh
b. Melîh er-Ruâsî
(ö. 197/812)

Muhaddis ve fakih.

128 veya 129 (746-747) yılında doğdu. Aslen Nişâburlu yahut Semerkant'ın Buhara tarafında yer alan Soğd asıllı olduğuna dair kayıtlar varsa da (Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XIII, 496-497) bu yanlış bilgi muhtemelen babasının Soğd'da doğduğunu zikretmesinden (Zehebî, IX, 168) kaynaklanmıştır; zira Ruâsî (Ruvâsî) nisbesi onun Arap asıllı ve Benî Ruâs'a mensup olduğunu göstermektedir (Sem'ânî, VI, 174). Babası Küfe'de beytülmâl görevlisidi; anesi tarafından kendisine büyük bir miras kalmıştır. Vekî' babasının yanı sıra İsmâil b. Ebû Hâlid, Eymen b. Nâbil, İkrime b. Ammâr, Hişâm b. Urve, A'meş, İbn Ebû Leylâ, İbn Cüreyc, Evzâî, Mâlik b. Enes, Süfyân es-Sevrî, Şu'be b. Haccâc ve Hammâd b. Seleme gibi şahsiyetlerden rivayette bulundu. Kendisinden de oğulları Süfyân, Melîh, İbrâhim ve Ubeyd ile hocası Süfyân es-Sevrî, Abdullah b. Mübarek, Abdurrahman b. Mehdî, Ahmed b. Hanbel, Ali b. Medîni, Yahyâ b. Maîn, Abdullah b. Zübeyr el-Humeydî, İbn Sa'd, Ebû Bekir ve Ebü'l-Hasan İbn Ebû Şeybe, Halîfe b. Hayyât, Sahnûn ve diğerleri hadis rivayet etti. Hadise ilgisi çok erken yaşlarda başlayan Vekî' 145'te (762) A'meş'ten hadis öğrendi. Bu durum, hadis usulünde bir çocuğun kaç yaşında hadis dinlemeye başlayabileceği konusunda örnek gösterildi (Hatîb, *el-Kifâye*, s. 54). Otuz üç yaşında hadis nakletmeye başladı. Onun ilim hayatında Süfyân es-Sevrî'nin ayrı bir yeri vardı. Vekî' Mekke, Medine, Bağdat, Enbâr, Vâsıt, Abadan, Musul, Dimaşk, Misis (Massîsa), Tarsus, Kudüs ve Mısır'a yaptı-

ğı ilim yolculukları sayesinde birçok tariketten rivayette bulunma imkânı elde etti.

Asrının en fakihî, hadiste müminlerin emîri ve zamanının Evzâî'si gibi niteliklerle anılan Vekî' sorgulanmaya gerek duyulmayacak güvenilir imamlar arasında zikredildi (a.g.e., s. 87). Çok güçlü bir hâfizaya sahipti. Süfyân es-Sevrî'nin vefatından sonra onun yerine geçti. Ehl-i hadîs ile ehl-i re'y arasında hararetli tartışmaların yapıldığı bir dönemde Küfe'de yaşayan Vekî'in hadisçi olmakla birlikte re'y düşmanı bir tutum benimsemediği görülür. Ebû Hanîfe'ye karşı şiddetli muhalefetiyle bilinen Süfyân es-Sevrî'nin en gözde talebesiydi. Buna rağmen Ebû Hanîfe'den rivayette bulundu, onun görüşleriyle fetva verdi (İbn Ebû Şeybe, II, 30, 36, 322, 371; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XIII, 501), ayrıca Züfer ve Ebû Yûsuf'un derslerine katıldı. Vekî'in, fikhü'l-hadîse ve fukahânın rivayet ettiği hadislerle akranlarına nisbetle daha fazla ihtimam göstermesinde Ebû Hanîfe ve taraftarlarıyla olan münasebetinin rolü vardır.

Vekî'in Râfîzî veya Şîî olduğuna dair kayıtlar (İbn Kuteybe, s. 624; Şehristânî, I, 222-223), erken dönem Küfeli hadisçilerin Hz. Ali'yi Hz. Osman'dan üstün saymaları anlamında olup bu durumun ve Şîa'ya hafif meylinin rivayetlerine zarar veremeyeceği kabul edilmiştir. Onun halku'l-Kur'an vb. konularda Mu'tezile'ye ve diğer bid'at fırkalarına karşı şiddetli bir tutum sergilemesi ve Allah'ın sıfatlarına ilişkin rivayetler hakkında yorum yapmamayı tercih etmesi de bu kanaati desteklemektedir. Vekî' siyasî otoriteye karşı da mesafeli davranırdı. Nitekim Hârûnürreşîd tarafından Bağdat'a getirilip kendisine kadılık teklif edilmesine rağmen bu teklifi kabul etmedi; ayrıca görevi kabul eden yakın dostu Hafs b. Gıyâs'la ilgisini kesti. Halife Emîn de Vekî'i devlet işlerinde görevlendirmek üzere Bağdat'a davet ettiyse de kendisine bir görev kabul ettiremedi.

Vekî' b. Cerrâh 184 (800) yılında Mekke'de bir rivayeti yüzünden zor durumda kaldı. Hz. Peygamber'in, vefatından hemen sonra defnedilmediği için naaşında birtakım değişikliklerin görüldüğüne dair olan bu rivayet halkın tepkisine yol açtı; Vali Muhammed b. Abdullah b. Saîd'e şikâyet edildi. Vali onu yakalatıp idam edilmesine karar verdiyse de Süfyân b. Uyeyne'nin araya girmesiyle bundan vazgeçti. Bu sırada hac için Mekke'de bulunan Hârûnürreşîd durumu öğrenince Süfyân b.